

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA

POSUDEK OPONENTA PRÁCE

Téma práce : Trest smrti
Autor : Filip Fuksa
Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. Dagmar Císařová, DrSc.
Oponent : JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.
Rozsah práce: 98 stran vlastního textu
Datum odevzdání práce: 19. 9. 2013

- 1. Celková charakteristika tématu:** *Diplomant zvolil téma, které se jen zdánlivě může jevit jako obsoletní nebo ryze historické. Z hlediska právně srovnávacího nelze pominout, že trest smrti zůstává zachován ve třetině států světa. S postupující krizí morálních hodnot v západních zemích dochází i zde k vzestupu politického populismu, k jehož agendě patří i volání po zpřísnění trestní represe a dehumanizaci právního řádu, včetně obnovení trestu smrti. Téma úzce souvisí s širší právně etickou debatou o absolutní hodnotě lidského života a přípustnosti usmrcení (viz zejména diskuse o euthanasii).*
- 2. Náročnost tématu:** *Předložená práce pojímá zvolené téma velmi ctižádostivě v celé jeho šíři, tzn. s přihlédnutím k jeho filozofickému, politickému, právně historickému a mezinárodně právnímu rozměru. Díky tomuto velkorysému vymezení musel diplomant nastudovat velké množství rozmanitých pramenů, včetně historických a zahraničních právních předpisů, zpráv mezinárodních organizací atd. Monografie, z nichž autor především čerpal, představují dostatečně reprezentativní výšeč literatury k danému tématu, alespoň pokud jde o český odborný diskurz. S ohledem na mezinárodní prvek není téma možné zvládnout bez schopnosti studovat cizí odborný text; autor tuto schopnost dostatečně prokázal, když provedl syntézu řady pramenů v angličtině. Pro zvolené téma je charakteristické, že předpokládá určitou vyšší míru stylistické úrovně i všeobecného rozhledu autora („kulturního kapitálu“). Sotva nemůže jít o práci čistě pozitivistickou, ale naopak se předpokládá spíše esejistická forma. I v tomto ohledu diplomant velice dobře obstál.*

3. Kritéria hodnocení práce:

- logická stavba práce, hloubka provedené analýzy – *po formální stránce má předložená práce přehlednou i logickou strukturu. Autor nejprve stručně pojednává o samotném pojmu trestu, přičemž charakterizuje jednotlivé teorie účelu trestu podle tradičního dělení na retribuční, utilitární a smíšené. Zařazení tohoto obecného výkladu nepovažují za nadbytečné, neboť právě trest smrti umožňuje jednotlivé přístupy velmi dobře vysvětlit (jak retribuční, tak zejména utilitární teorii ve vztahu k nebezpečným pachatelům, „trest, který postihne jednotlivce, se stane zdrojem bezpečí většiny“, jak autor přiléhavě uvádí). Diplomant správně věnuje pozornost otázce odplaty, přičemž odkazuje na klasická díla české poválečné právní vědy, podle nichž na jedné straně nemůže být odplata považována za*

hlavní cíl trestu; odplatná funkce trestu je však neodmyslitelná pro naplnění jeho dalších cílů, včetně převýchovy pachatele. Autor srozumitelně rozebírá obě pojmové složky trestu, k nimž patří záměrná újma způsobená pachateli a sociálně etický odsudek pachatelova činu. Autor zdůrazňuje, že újma nesmí přesáhnout intenzitu nezbytně nutnou k ochraně společnosti a nemá ponižovat lidskou důstojnost. Správně je dále zmiňována deklarace solidarity s obětí jako součást účelu trestu (srov. i otázku trestu jako manifestace nesouhlasu společnosti s jednáním pachatele). V souvislosti s trestem smrti je velice vhodně zmiňován i fakt, že trestání mimo jiné předchází situacím, kdy by poškození sahalo ke svépomoci a brali spravedlnost do vlastních rukou. Autor logickými argumenty varuje před úskalím utilitárního přístupu, který umožňuje pachatelům obdobných činů uložit rozdílné tresty. Tu je třeba poznamenat, že právě u nejzávažnějších trestných činů, dříve ohrožených trestem smrti, je největší nebezpečí, že nerespektování zásady in similibus idem est iudicium povede ke ztrátě důvěry k trestní justici. Přes uvedené argumenty má autor za to, že nejdůležitějším a konečným cílem trestu je ochrana společnosti před pachateli trestných činů. Práce autora nezapře tradici výuky trestního práva na PFUK, jež vždy zdůrazňovala neodkladnost a neodvratnost trestu (C.Beccaria) jako nejdůležitější předpoklad účinnosti trestání. Tento požadavek ovšem v případě trestu smrti stojí v protikladu s nevratností (ireparabilitou) tohoto druhu trestu, což je fakt, který si diplomant správně uvědomil.

- Autor dále přechází k pojmovému vymezení trestu smrti a k jeho základní charakteristice. Autor záhy poznamenává, že trest smrti je v rozporu se základním předpokladem humanistického trestního práva, že totiž i potrestaný může mít z trestu účinek. Takového cíle je možné dosáhnout jen v případě, že je výkon trestu smrti nejrůznějšími procesními mechanismy odkládán (viz praxe v řadě států USA), případně je tento trest ukládán jen formálně, aniž by byl vykonán. Diplomant v dalším výkladu zvolil velice vhodnou diskursivní metodu, kdy postupně analyzuje jednotlivé skupiny argumentů odpůrců (abolicionistů) a zastánců zachování trestu smrti (retencionistů). Ke každé dílčí otázce autor velmi přehledně a systematicky zaujímá vlastní názor, resp. podává srozumitelné shrnující hodnocení. Autor neváhá poukazovat ani na slabiny stanovisek, jež jsou v mainstreamovém diskurzu rozšířena – např. argument, že trest smrti je třeba vyloučit kvůli riziku jeho zneužití novým totalitním režimem. Sdílí nicméně názor, že právo na život představuje východisko i minimální realizace všech ostatních základních práv a svobod. Z tohoto hlediska nelze trest smrti považovat za slučitelný s moderní lidskoprávní doktrínou. Autor podrobně rozvádí nepřesnost analogie mezi trestem smrti a nutnou obranou, již se dovolávají retencionisté. Za velmi zdařilé a informativní považují pasáže diplomové práce, které jsou věnovány otázce nebezpečí justičního omylu v případě trestu smrti. Opět jsou s odkazem na konkrétní případy odmítány argumenty, jež se dovolávají analogie s legální rizikovou činností, při níž dochází ke ztrátám na životech. Správně autor zdůrazňuje, že nad výkonem trestu smrti má společnost plnou kontrolu a nelze tuto situaci smysluplně porovnávat s případy havárií, válečných střetnutí atp., Za velmi hodnotné považují konkrétní kasuistiky justičních omylů v případech uložení trestu smrti, které autor vyhledal v anglosaské literatuře (zejména velmi čtivě popsané případy z USA). Autor zastává humanistické stanovisko, že i pachatelé velmi závažných zločinů mají dostat příležitost se ve výkonu trestu napravit. Ač si je vědom rizik, které dlouhodobé tresty odnětí svobody přinášejí, považuje je ve srovnání s ukládáním trestu smrti za akceptovatelná. Rozsáhle a logicky s odkazem na starší autory diplomant polemizuje s mechanickým názorem vycházejícím z hegelianství, že trest smrti plní účel znovunastolení spravedlnosti. Autor v této souvislosti mimo jiné zmiňuje tzv. teorii afektivních potřeb, podle níž společnost potřebuje zločin a zločince k tomu, aby potlačila a uspokojila nahromaděné vnitřní afekty. Autor s odkazem na literaturu uvádí, že trest smrti nepředstavuje absolutní spravedlnost, neboť mu neodpovídá absolutní vina: „Na spáchání zločinu má vždy svůj, a někdy nemalý podíl též společnost, která nevytváří nezbytné výchovné, sociální, zdravotnické a jiné podmínky trestné činnosti“. Diplomová práce na více místech obsahuje polemiku s názory, že zachování trestu smrti je nutné zejména za účelem ochrany před recidivou nebezpečných pachatelů; tento účel může plnit i trest odnětí

svobody na doživotí, byť zde autor poukazuje na obtíže u pachatelů, kteří další trestné činnosti dopouštějí i ve výkonu trestu. Zajímavé jsou postřehy autora a vhodně vybrané citace, jež se týkají právě otázky, jak motivovat pachatele nejzávažnější trestné činnosti k nápravě. Souhlasím s názorem autora, který negativně hodnotí současnou právní úpravu možnosti podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu.

- Velký klad práce spatřuji v tom, že autor zejména v souvislosti s otázkou odstrašujícího dopadu trestu smrti nepřehlídí relevantní otázky kriminologické i obecně sociologické a psychologické – např., zmiňuje-li teorii tzv. brutalizace společnosti a vliv poprav na počet vražd v USA. Diplomant odkazuje na zahraniční výzkumy, které zpochybňují odstrašující sílu trestu smrti v případech násilných deliktů. Tu by bylo možné pro úplnost položit otázku, zda by trest smrti mohl být účinný spíše v boji proti závažnému organizovanému zločinu, kde pachatelé (zejména špičky kriminálních skupin) skutečně vnímají zločin jako svého druhu podnikání, při němž zvažují potenciální zisk i možná rizika. Zkušenost z mimoevropských zemí s drakonickými tresty např. pro pašování drog ale svědčí spíše o opak.
- Další část diplomové práce je věnována právnímu vývoji. Autor zde postupuje přehledně od obecných dějin práva (kde těžiště výkladu tvoří pojednání o abolicionistickém hnutí v 18. a 19. stol.) k právně-historickému vývoji v českých zemích. Zde lze textu vytknout někdy přílišnou encyklopedickou popisnost, resp. příliš podrobné citace z právních předpisů. Ty jsou však velmi cenné k dokreslení postupného omezování ukládání trestu smrti (typicky i obligatorní přezkum rozhodnutí nalézacího soudu, otázky milosti prezidenta republiky). Autor zde uvádí cenné statistické údaje. Z výkladu autora je patrné, že i přes stalinské excesy bylo Československo, ale i další socialistické země, při využívání trestu podstatně umírněnější než např. USA. Čtenářsky vděčné jsou pasáže, jež autor věnoval předepsanému postupu při popravách za první československé republiky i po roce 1950, resp. 1961. Jen pro zajímavost připomínám spory vedené u nás po přijetí zákona č. 175/1990 Sb., pokud jde o případnou retroaktivitu tohoto zákona (zda lze pachatelům uložit výjimečný trest doživotí, který neexistoval či jen 25 let).
- Autor konečně podává přehled nejnovějšího vývoje u nás i ve světě, včetně otázek mezinárodního práva. Na závěr se znovu zabývá nejčastějšími argumenty, jež v souvislosti s trestem smrti zaznívají v současné době. Zejména jde o ekonomický poukaz na vysoké náklady na provoz věznic pro doživotně odsouzené. Tento argument autor vyvrací prostřednictvím odkazů na zahraniční, zejm. americké výzkumy, z nichž plyne, že zachování trestu smrti je o poznání nákladnější alternativou.
- práce s literaturou (využití cizojazyčné literatury) včetně citací – Autor metodologicky správně pracuje s poznámkovým aparátem a citacemi. Základna pramenů, z nichž autor při své syntéze vycházel je poměrně široká a zahrnuje především všechny novější české a slovenské monografie, jež se zkoumaného tématu dotýkají. Ač převažuje domácí literatura, autor využil i několik kvalitních anglosaských prací, o něž se opíral při zpracování nejtěžších částí textu. Je patrné, že autor anglickému odbornému textu dobře porozuměl. Za velký klad považuji, že autor cituje významné, ale v ČR opomíjené autory typu Thorstena Sellina. Autor přirozeně pracuje i s cizojazyčnými prameny ze sítě internet.
- úprava práce (text, grafy, tabulky) – velmi oceňuji, že autor statistická data, resp. tabulky je obsahující zapracoval přímo do textu, na místa, k nimž se údaje vztahují, jež mají dokládat atd. Diplomant se tak vyhnul typickému nešvaru studentských prací, které z tabulek a grafů činí mrtvý přívěsek vlastnímu textu, který je doslova jen pro ozdobu.
- jazyková a stylistická úroveň – nadprůměrná. Stylistické lapsy jsou zcela ojedinělé, v textu se prakticky nevyskytují ortografické a mluvnické chyby, což bohužel nebývá samozřejmostí. Je patrné, že autor má jistou literární zkušenost; je s to rozlišit mezi spisovným odborným, žurnalistickým, hovorovým a populárně vyprávěcím stylem, což opět není u studentů magisterského studia vždy pravidlem.

3. **Případné další vyjádření k práci:** Je třeba vyzdvihnout, že posuzovaná práce není pouhou kompilací. Autor téma pojednal s evidentním zájmem, ba zápalem, a to velmi

zdařilým a přehledným způsobem, který celkově není zatížen přílišnou popisností, ale má spíše ráz literární diskuse (až scholastického rázu sic et non) s esejistickými prvky, což je formát běžný u studentských prací v zahraničí, u nás výjimečný. Jde o práci jednoznačně nadprůměrnou, přesahující ovšem značně doporučený rozsah.

5. Připomínky a otázky k zodpovězení při obhajobě: *Navrhuji, aby se diplomant vyjádřil k tomu, zda dle jeho názoru volání po zpřísnění trestních sankcí představuje v evropských zemích spíše problém médií a některých politiků, kteří sami toto téma nastolují, neboť je považují za divácky či politicky vděčné (tzv. agenda setting). Či zda se jedná o skutečně celospolečenský problém tzv. lidového punitivismu, který souvisí s postupujícím hodnotovým úpadkem, nárůstem sociálně darwinistických a anti humanistických postojů nebo naopak je důsledkem skutečně narůstající viktimizace či reálně pociťovaného strachu ze zločinu? Považuje diplomant za správné, že trestní zákoník z roku 2009 neobsahuje definici účelu trestu? Jak lze na základě autorem shromážděných poznatků celkově hodnotit odstrašující účinek trestu smrti?*

6. Doporučení / nedoporučení práce k obhajobě. Doporučuji k obhajobě.

7. Navržený klasifikační stupeň: 1 (výborně)

V Praze dne 13. prosince 2013

JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.

oponent diplomové práce